

Dretg da votar da las dunnas – il lung viadi a l'egualitad politica

■ La Svizra ha introduci il dretg da votar da las dunnas sco in dals ultims pajais in-summa. Pir dapi l'onn 1971 pon las dunnas votar ed eleger e sa laschar eleger sin plaun federal. Vad e Neuchatel han introduci il dretg da votar da las dunnas l'onn 1959 ed èn uschia stads ils emprims sin plaun chantunal. Il pli ditg opponi encunter ha il chantun Appenzell Dadens. El ha introduci il dretg da votar da las dunnas pir l'onn 1990, sin decisiun dal Tribunal federal. Dapi ils onns 1970 ha la Svizra fatg in grond progress areguard ina repartiziun pli gista da la pussanza politica tranter las dunnas ed ils umens. Quai sa mussa er en la cumparegliaziun internaziunala. Ma il viadi a l'egualitad è anc lung.

Il moviment da dunnas en Svizra

Il moviment da dunnas en Svizra ha sias ragischs en las societads localas, nua che las dunnas han cumenzà a s'unir en il decurs dal 19avel tschientaner. Ellas s'engaschavan a l'entschatta surtut en la tgira ed en l'educaziun. Or da quel engaschament è alura sa sviluppà vers la

fin dal tschientaner il moviment da dunnas pli organisà. Las societads da dunnas pli progressivas s'engaschavan per megliar lur posiziun en il nov Cudesch civil svizzer (CCS/ZGB) ed han pretendi d'avair in pled en chapitel. A medem temp ha cumenzà a s'interessar era la politica per quai che las dunnas prestavan durant il temp da l'industrialisaziun a favur dal bainstar public.

Origin dal cumbat per ils dretgs politics

Er il cumbat per ils dretgs politics da la dunna ha cumenzà en Svizra en la segunda mesadad dal 19avel tschientaner. L'onn 1868 han dunnas inoltrà l'emprima petiziun en chaussa al parlament federal. Il 1885 han plinavant intgins experts dal dretg constituiziunel e politichers cumenzà a s'engaschar – ensem cun organisaziuns da dunnas – per l'egualitad politica da la dunna. A partir da l'onn 1905 èn vegnidas fundadas las emprimas unius per promover il dretg da votar da las dunnas en las citads grondas. L'onn 1909 han questas unius fusiunà sin plaun nazional ed han cumenzà a sa collir er sin plaun internaziunel.

Ma questa avertura è vegnida impediada da plirs facturs. L'idea conservativa da la clera repartiziun da las rollas en la famiglia predominava. Da quest cliché fachevan ils adversaris dal dretg da votar da las dunnas diever per concepir lur campagnas da votaziun. Sin ils placats figuravan battaponns, lullis, uffants ed umens negligids da lur dunnas, perquai che quellas preferivan da sa deditgar a la politica, empè da al bainstar da la famiglia.

La Svizra daventa il Gion davos

Suenter l'Emprima Guerra mundiala han numerus pajais dà a las dunnas il dretg da votar e da vegnir elegidas, tranter auter la Germania, l'Austria, la Gronda Britannia, l'Uniu sovietica, ils Stadis Unids ed il Canada. A la fin da la Segunda Guerra mundiala èn suandads ulteriurs pajais sco per exempel la Frantscha, l'Italia, la Jugoslavia, la China ed il Giapun. Perquai che quest pajais avevan pers blers umens en guerra, s'imponiva l'integrasiun da las dunnas en la vita politica.

L'engaschament patriotic ed ils grands sforzs da las societads da dunnas durant las duas guerras mundias n'è però betg vegni remunerà en Svizra cun il dretg da votar, schebain che bleras dunnas avevan sperà quai. En Svizra era quest squitsch er main ferm, perquai ch'il pajais era restà schanegia da las duas guerras mundias.

Questa situaziun refusanta da la Svizra ha manà a diversas intervenziuns, tant da part

da feministas, d'organisaziuns da dunnas sco er da politichers che s'engaschavan per la chaussa. Las pli impurtantas organisaziuns da dunnas na sustegnevan però per il mument betg quest svilup. Ellas argumetavan che l'egualitad politica saja cuntraproductiva ubain ch'ella saja in process da svilup che dovria anc dapli temp.

1959: l'emprima votaziun federala

Il dretg da votar e da vegnir elegi da las dunnas è la finala vegni refusà en l'emprima votaziun federala en chaussa, il prim da favrer 1959, cun 66,9% da las vuschs. Dals chantuns eran be Genevra, Vad e Neuchatel s'exprimids a favur da quest nov dretg.

Las dunnas engaschadas han reagì per part cun ravgia e cun diversas furmas da protesta. Ma er da part da divers politichers e partidas politics ha cuntinuà l'engaschament a favur dal dretg da votar da las dunnas. Friedrich Traugott Wahlen, cusseglier federal dal 1959 fin 1965, è sa giustifitgà en sia resposta a la brev d'ina burgaisa indignada cun ils suandants peds: «...perquai ch'ina ma para betg dretg che las dunnas dujan esser exclusas da surpigliar responsabladad, entant che mintga burgais masculin, er sch'el è mo in tamazi, po prender part a las decisiuns cun sia carta da vuschar e d'eleger».

Ils emprims chantuns fullan via

Il retard da la Svizra dependeva tranter auter dal sistem da la democrazia directa che pretendeva la maioritad dal pievel sin plaun chantunal e tant la maioritad dal pievel sco er quella dals chantuns sin plaun federal per introducir il dretg da votar. En auters pajais era l'introducziun dal dretg da votar da las dunnas bler pli simpla: Il project na stueva betg vegnir sutmess er a la part masculina da la populaziun. Ina decisiun dal parlament era suffizienta.

Ils emprims chantuns ch'han introduci il dretg da votar da las dunnas sin plaun chantunal, èn stads l'onn 1959 ils chantuns Vad e Neuchatel, l'onn proxim alura Genevra. L'onn 1969 ha acceptà Basilea-Citad il dretg da votar da las dunnas sco emprim chantun da la Svizra tudestga.

1971: la segunda votaziun federala

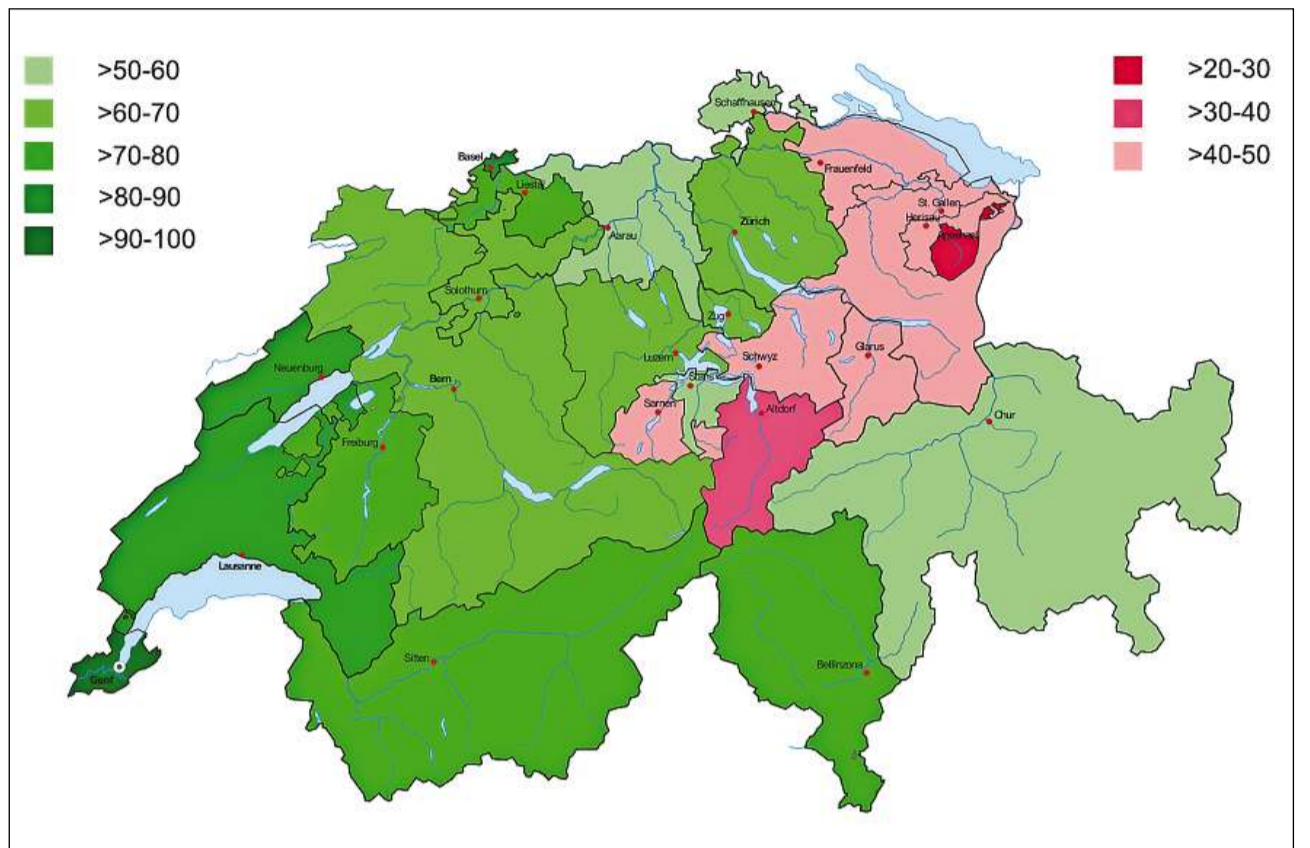
Vers la fin dals onns 1960 refusavan il dretg da votar da las dunnas en tut l'Europa mo Andorra, San Marino, Liechtenstein, Portugal e la Svizra. Da quel temp ha passa in terz da las dunnas en Svizra in'activitad da gudogn, l'economia svizra è dependenta fermamain da questas forzas da lavur. Era las prestaziuns da la pura, da la chasarina e da la mamma èn sa chapescha lavur cumplina. En in temp, nua che las dunnas han d'ademplier las medemas pretaisas sco ils umens vegn il clam adina pli ferm da dar a las dunnas l'egualitad, tant sin il nivel giuridic sco politic.

Il 1968, l'onn internaziunel dals dretgs umans, han las feministas protestà encunter il plan dal Cussegl federal da sutscrivere la Convenziun europeica dals dretgs umans (CEDU) mo cun resalvas (surtut causa la mancanza dal dretg da votar da las dunnas). Las dunnas han fatg valair ch'era ils dretgs politics sajan dretgs umans.

Ina petiziun a favur dal dretg da votar da las dunnas vegn inoltrada (Berna, 1929).

FOTO PD

Resultats da la votaziun federala davart il dretg da votar da las dunnas dal 1971.

CHARTA PD

Davant la Chasa federala a Berna ha Emilie Lieberherr pretendi il prim da mars 1969 ensem cun 5000 demonstrantas e demonstrators il dretg da votar e da vegnir elegi da las dunnas, e quai sin il nivel federal e chantunal. Igl è vegni argumentà che las resalvas da la Svizra en connex cun l'egualitad dad um e dunna mettian en dumonda il stadi da dretg e la democrazia.

Ils 7 da favrer 1971 han la finala acceptà en votaziun 65,7% dals votants (masculins) da surdar a las dunnas, almain sin il nivel federal, il dretg da votar e da vegnir elegidas.

Il cas spezial da l'Appenzell

Avant la votaziun dal favrer 1971 avevan 9 chantuns da la Svizra concedi a las dunnas il dretg da votar chantunal. A chaschun da l'elecziun federala respectivamain a chaschun da las proximas votaziuns ils onns 1971/72 èn suandads 14 ulteriurs chantuns (tranter auter il chantun Grischun ils 5 da mars 1972). Successivamain è er suandà en ils singuls chantuns il dretg da votar communal (en il Grischun per exempel tranter ils onns 1968 e 1983).

Sin il nivel dals chantuns restavan suenter il 1972 be pli ils duz chantuns Appenzell Dadora ed Appenzell Dadens. Appenzell Dadora ha approvà il dretg da votar da las dunnas a chaschun dal cumin dals 30 d'avrigl 1989. Pli greva è stada la naschientscha en l'Appenzell Dadens: Sco gia il 1973 aveva il cumin appenzellais era refusà il 1982 il dretg da votar da las dunnas. Ina retschertga sin via ha silsuenter mussà ch'ils arguments eran in zichel marschs: il dretg da votar da las dunnas vegn refusà tranter auter perquai ch'ins ha gia votà sur da quella dumonda avant 9 onns, perquai che la piazza da cumin n'haja betg avunda spazi per ulteriurs votantas u perquai che il dretg da votar per las dunnas na saja betg cumpatibel cun la tradiziun. Ina passanta è dentant da

l'opiniun che la repetida refusa saja in segn da malmadirezza. Ed ella profetisescha ch'il dretg da votar per dunnas vegnia refusà uschè ditg sco che umens da l'Appenzell Dadens possian votar sur da quai.

Suenter la decisiun istorica dal Tribunal federal dals 27 november 1990 ha era il chantun Appenzell Dadens stuì introducir immediatamain il dretg da votar da las dunnas sin il nivel chantunal e communal. Las reacziuns sin la decisiun mussan: tant adentes sco er adversarias deploreschan che il dretg da votar è vegni surdà a las dunnas per sentenza giudiziala e betg sin basa d'in process democratic.

Eleccziuns

Suenter l'introducziun dal dretg da votar da las dunnas èn vegnidas realisadas il medem onn ina votaziun federala (6 da zercladur 1971) e las eleccziuns dal Parlament (31 d'october 1971). La quota da dunnas da las candidatas e dals candidats elegids en il cussegl nazional era 5% (10 dunnas sin 200 deputads). Per cumparegliar: l'onn 2007 èn vegnidas elegidas 59 dunnas en il Cussegl nazional. Quai correspunda ad ina quota da 29,5% dals deputads.

L'emprima dunna ch'ha presidià il Cussegl nazional è stada Elisabeth Blunschy (PCD) l'onn 1977. L'emprima presidenta dal Cussegl dals chantuns, Josi Meier (PCD), è vegnida elegida pir 14 onns suenter.

Anc pli grev èsi stà per las dunnas da tschiffar pe en la politica executiva. Pir l'onn 1983 è vegnida elegida l'emprima dunna en ina regenza chantunala, la socialdemocrata Hedi Lang a Turig. Il medem onn ha la PS proponi ina dunna per l'elecziun en il Cussegl federal. L'Assamblea federala ha dentant elegi – empè da la candidata uffiziala Lilian Uchtenhagen – l'antierius cusseglier nazional Otto Stich. Pir cun Elisabeth Kopp (PLD) è daventada l'onn 1984 per l'emprima giada ina dunna cussegliera federala.

Ruth Dreifuss (PS) è stada l'onn 1999 l'emprima presidenta dal Cussegl federal. Sis onns avant è er sia elecziun stada turbulenta: La PS aveva proponi Christiane Brunner sco candidata uffiziala, ma il parlament ha dà la preferenza ad in um. L'elegi, Francis Matthey, ha – sin cumond da la direzziun da la partida – stuì sa retrair, per far piazza ad ina dunna. La finala è Ruth Dreifuss stada la victura.

Dunnas occupan adina dapli posiziuns-clav

Dapi lura han las represchentantas da las dunnas pudì far cuntinuadamain progress en la politica. L'onn 2010 han occupà a medem temp trais dunnas ils trais uffizis statals

suprems: presidenta dal Cussegl federal (Doris Leuthard), presidenta dal Cussegl nazional (Pascale Bruderer Wyss) e presidenta dal Cussegl dals chantuns (Erika Forster-Vannini). Ed il november dal medem onn han ultra da quai las dunnas gi per l'emprima giada la maioritad en la regenza nazionala, cun 4 da 7 commembers (Micheline Calmy-Rey, Doris Leuthard, Eveline Widmer-Schlumpf e Simonetta Sommaruga). Er al timun da la Chanzlia federala sa chatta ina dunna, dapi l'onn 2008 Corina Casanova.

La tendenza positiva sin il champ da l'egualitad vegn reproducida er en il «Global gender gap report», in studi che vegn fatg mintga onn en 128 pajais tras il forum economic mundial (WEF), per registrar differenzas specificas da las schlattainas en differents secturs da la vita sociala. Areguard la politica occupava la Svizra l'onn 2007 anc la 40avla piazza – l'onn 2010 è ella avanzada a la 11 avla piazza, suenter ils pajais da la Scandinavia, da la Nova Zelanda e da las Filipinas, dentant davant la Gronda Britannia, la Frantscha e l'Italia.

L'egualitad è anc lunsch davent

«La fin da l'onn 2010 è la maioritad da la regenza svizra dunnas. Nagin n'avev ristgà da predir quai avant 40 onns. E tuttina n'è il process da l'egualitad anc betg terminà.» Quests peds ha ditg cussegliera federala Simonetta Sommaruga il 2011. Malgrà ch'i vegnan fatgs permanentamain progress, è la represchentanza numerica ineguala da dunnas e dad umens en il parlament anc significativa. En il Cussegl nazional tutga sin trais deputads ina dunna, en il Cussegl dals chantuns è la relaziun schizunt 4:1. La Svizra occupa qua la 25avla piazza sin la glista mundiala da rangaziun, edida da l'uniun interparlamentara. Sin questa glista vegnan cumparegliads 188 pajais. Tuttina sa chatta la Svizra sur la media internaziunala da 18,5%.

L'onn 2007 han participà a las eleccziuns federalas 55% umens e 43% dunnas. La participaziun dals umens giuvens è megla che quella da las dunnas giuvnas. La differenza tranter umens e dunnas è plitost s'augmentada dapi la mesadad dals onns 1990. En cumparegliaziun cun autras democrazias dal vest è la Svizra l'unic pajais, en il qual i dat anc talas differenzas.

La preschentaziun:

Dossier «Dretg da votar da las dunnas en Svizra»

Dapli infurmaziuns:

chatta.ch/?hiid=1577
www.chattà.ch